

ПРОТОКОЛ № 2

засідання Національної комісії з питань Червоної книги України

9 листопада 2017 р.

м. Київ

ПРИСУТНІ: члени Національної комісії з питань Червоної книги України: перший заступник голови, віце-президент НАН України академік НАН України **Кошечко В.Г.**; директор Департаменту охорони природних ресурсів Мінприроди України **Томахін М. Л.**; начальник управління лісового господарства Держлісагентства України **Романовський В. Ф.**; заст. директора Департаменту охорони, використання водних біоресурсів та ліцензування Держрибагентства України **Плічко В. Ф.**; відповідальний секретар Комісії, заст. директора Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України **Харченко В. О.**; чл.-кор. НАН України, директор Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, голова Секції з питань охорони рослинного світу, заст. голови Комісії **Мосякін С. Л.**; заст. директора ДНУ «Інститут еволюційної екології НАН України **Бурда Р. І.**; заст. директора Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України **Гапоненко М. Б.**; г. н. с. Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України **Гелюта В. П.**; чл.-кор. НАН України, зав. відділу Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України **Дідух Я. П.**; зав. відділу Інституту екології Карпат НАН України **Кагало О. О.**; с. н. с. Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України **Гайова В. П.**; заст. директора Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Коломійчук В. П.**; ректор Херсонського державного університету **Ходосовцев О. Є.**; зав. відділу Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України **Царенко П. М.**; зав. відділу Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України **Мельник В. І.**; заст. директора Департаменту охорони природних ресурсів Мінприроди України **Мовчан М. М.**; с. н. с. Поліського філіалу УкрНДІЛГА ім. Г.М. Висоцького Держлісагентства України та НАН України **Орлов О. О.**; чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України голова Секції з питань охорони тваринного світу, заст. голови Комісії **Акімов І. А.**; зав. відділу Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України **Аністратенко В. В.**; начальник відділу охорони тваринного світу Департаменту охорони природних ресурсів Мінприроди України **Домашлінець В. Г.**; зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України **Корнєєв В. О.**; зав. кафедри Навчально-наукового центру «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Лукашов Д. В.**; с. н. с. Національного науково-природничого музею НАН України **Манило Л. Г.**; зав. відділу Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України **Межжерін С. В.**; с. н. с. Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України **Некрасова О. Д.**; директор Інституту еволюційної екології НАН України **Радченко В. Г.**; секретар Секції з питань

охорони тваринного світу, н. с. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена Козиненко І. І.

Головуючий: перший заступник голови Національної комісії з питань Червоної книги України, віце-президент НАН України академік НАН України **Кошечко В.Г.**

Секретар: заст. директора Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України **Харченко В. О.**

Запрошені: **Полуйко В. Ю.**, заступник Міністра екології; **Шеремет І. М.**, начальник Відділу мисливського господарства та полювання Держлісагентства, **Т. М. Андрейшина**, представник народного депутата; журналісти.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Вступне слово першого заступника голови комісії ак. НАН України, віце-президента НАН України В. Г. Кошечка.
2. Щодо збереження лося європейського
3. Розгляд клопотань щодо вилучення з природи об'єктів Червоної книги
4. Публікація на сайті МСОП Українського перекладу брошури «Категорії та Критерії Червоного Списку МСОП»
5. Створення веб-сторінки Комісії
6. Поточні справи

СЛУХАЛИ:

Академік НАН України **В. Г. Кошечко** звернув увагу присутніх на актуальність поставлених перед Комісією питань, особливо питання збереження лося європейського. З цього приводу відбулося кілька нарад у Мінприроди та Інституті зоології. До Президії НАН України, Інституту зоології і Комісії надійшло багато листів як на підтримку заборони полювання і внесення до Червоної книги, так і проти. Президент НАН України, академік НАН України Б. Є. Патон погодив наказ Мінприроди від 03.02.2017 № 41 «Про заборону полювання на лося», яким вводиться заборона полювання на нього на сім років. На цьому тижні Мінприроди оголосило тендер на науково-дослідну роботу щодо "Оцінки стану популяції лося європейського в Україні та розроблення рекомендацій щодо заходів його збереження та відтворення". На минулому засіданні ми доручили Сергію Віталійовичу Межжеріну підготувати обґрунтування необхідності внесення лося до ЧКУ. Потім був оголошений порядок денний.

1. Щодо збереження лося європейського.

СЛУХАЛИ:

Проф. **С. В. Межжерін** довів до відома Комісії інформацію щодо необхідності внесення лося європейського до Червоної книги України (див. Додаток 1).

Питання задали: В. Г. Кошечко, М. М. Мовчан, В. Г. Радченко, Я. П. Дідух, І. А. Акімов.

В дискусії взяв участь В. Ю. Полуйко.

СЛУХАЛИ:

Чл.-кор. НАН України **І. А. Акімов** проінформував комісію про результати розгляду даного питання Секцією з питань охорони тваринного світу (Додаток 2)

та нарадою щодо збереження лося європейського, яка відбулася 25 жовтня 2017 р. в Інституті зоології НАН України (Додаток 3).

До комісії також надійшов лист завідувача міжвідомчої Азово-Чорноморської орнітологічної станції, д.б.н. Й. І. Чернічка (Додаток 4).

Питання задали: С. А. Афанасьєв, В. Г. Радченко (до В. Ю. Полуйка).

В дискусії взяли участь: В. Ю. Полуйко, Я. П. Дідух, В. А. Костюшин, С. В. Межжерін, В. Г. Радченко, М. М. Мовчан, С. Л. Мосякін, В. Г. Кошечко.

В. Г. Кошечко: Отже, більшістю виступаючих була висловлена пропозиція:

Вважати за доцільне рекомендувати Мінприроди України внести лося європейського до Червоної книги України. Водночас, вважати за необхідне проведення моніторингу сучасного стану популяцій цього виду в Україні та існуючих для нього загроз, на що потрібне виділення цільового фінансування від Мінприроди.

Ставимо цю пропозицію на голосування. Далі голова засідання ознайомив присутніх з процедурою голосування.

За проведення відкритого голосування проголосувало 14 з 31 членів комісії, 2 члени утримались, отже вирішено провести таємне голосування.

До лічильної комісії пропонується внести В. В. Аністратенка, С. О. Афанасьєва, Р. І. Бурду, В. О. Харченка. За цю пропозицію проголосували одногосно.

Голосування

З 36 членів Національної комісії з питань Червоної книги України в засіданні брали участь 31. За внесення лося європейського до Червоної книги України проголосувало – 24 члени Комісії; проти – 6, недійсний бюлетень 1. Протокол голосування додається (Додаток 5).

ВИРІШИЛИ

Вважати за доцільне рекомендувати Мінприроди України внести лося європейського до Червоної книги України. Водночас, вважати за необхідне проведення моніторингу сучасного стану популяцій цього виду в Україні та існуючих для нього загроз, на що потрібне виділення цільового фінансування від Мінприроди. Доручити В. О. Харченку організувати підготовку подання до Мінприроди України з рекомендацією внести лося до Червоної книги України.

2. Розгляд клопотань щодо вилучення з природи об'єктів Червоної книги.

РОЗГЛЯНУЛИ

Лист НПП «Верховинський» від 08.06.17 № 257 на виконання рішення Національної комісії з питань Червоної книги України від 20.04.17 стосовно дозволу на збір яєць тетерука та глушця.

дповідач Акімов І. А.

ВИРІШИЛИ

1. Надати НПП «Верховинський» дозвіл на збір 10 яєць глушця у цілях подальшого розведення в штучних умовах.

2. Звернутися до Мінприроди України з проханням фінансувати програму відтворення популяцій глушця в Україні.

Рішення прийнято 30 голосами проти 1

РОЗГЛЯНУЛИ

Клопотання від 04.10.2017 №113/438 Інституту гідробіології НАН України на добування видів тварин, занесених до Червоної книги України у 2017-2018 рр. Планується обережне вилучення наступних видів: міноги угорської, яльця-андруга, пічкура дунайського, харіуса європейського, лосося дунайського, чопа великого, чопа малого, йоржа смугастого, марени звичайної, марени дунайсько-дністровської, по 50 екз. кожного виду з подальшим випуском. Дослідження буде проведене для здійснення ревізії червонокнижних видів риб басейну р. Тиси.

доповідач Акімов І. А.

ВИРІШИЛИ

Надати Інституту гідробіології НАН України дозвіл на тимчасове вилучення у 2017-2018 рр. наступних видів: міноги угорської, яльця-андруга, пічкура дунайського, харіуса європейського, лосося дунайського, чопа великого, чопа малого, йоржа смугастого, марени звичайної, марени дунайсько-дністровської у кількості по 50 екз. кожного виду з подальшим випуском у природу.

Рішення прийнято одноголосно

РОЗГЛЯНУЛИ

Клопотання науково-дослідної установи «Український науковий центр екології моря» (УкрНЦЕМ) від 20.10.2017 № 01/5-340 щодо отримання дозволу на збір останків загиблих китоподібних тварин, занесених до Червоної книги України на узбережжі Азовського і Чорного морів на території Одеської, Херсонської, Миколаївської і Запорізької областей з 1 листопада 2017 р. до 1 листопада 2020 р. А саме: морської свині – 300 особин, афаліни – 150 особин, дельфіна звичайного – 150 особин.

доповідач Акімов І. А.

ВИРІШИЛИ

Надати науково-дослідній установі «Український науковий центр екології моря» (УкрНЦЕМ) дозвіл на збір останків загиблих китоподібних тварин (морської свині – 300 особин, афаліни – 150 особин, дельфіна звичайного – 150 особин), занесених до Червоної книги України на узбережжі Азовського і Чорного морів на території Одеської, Херсонської, Миколаївської і Запорізької областей з 1 листопада 2017 р. до 1 листопада 2020 р.

Рішення прийнято одноголосно

4. Публікація на сайті МСОП Українського перекладу брошури «Категорії та Критерії Червоного Списку МСОП»

СЛУХАЛИ:

В. О. Харченко проінформував Комісію про розміщення українського перекладу брошури «Категорії та Критерії Червоного Списку МСОП» на сайті МСОП.

ВИРІШИЛИ

Інформацію взяти до відома. Подякувати всім, хто працював над перекладом.

5. 5. Створення веб-сторінки Комісії

СЛУХАЛИ:

В. О. Харченко запропонував клопотати перед Центром практичної інформатики НАН України про створення офіційної сторінки Комісії. Це питання публічності – того, наскільки Комісія готова до публікації своїх протоколів і рішень. Ентузіастами вже створена сторінка "Прихильники Червоної книги" на ФБ <https://www.facebook.com/groups/1076809629112317/> але вона не може бути офіційним виданням Комісії.

ВИРІШИЛИ

Доручити В. О. Харченку ініціювати це питання перед Центром практичної інформатики НАН України і забезпечити наповнення сторінки.

Перший заступник голови
Національної комісії з питань
Червоної книги України
віце-президент НАН України
академік НАН України

В. Г. Кошечко

Відповідальний секретар

В. О. Харченко

Виступ проф. С. В. Межжеріна

Шановний голово, шановні члени Національної комісії!

Дозвольте довести до вашого відома інформацію щодо внесення лося європейського до Червоної книги України. Одразу ж зауважу, що це повідомлення стосується лише підстав занесення цього виду до Червоної книги і я ні в якому разі не чіпаю питань щодо охорони і майбутнього ведення цього виду у разі його включення до Червоної книги. Ці питання безпосередньо відносяться до компетенції Міністерства екології і природних ресурсів.

Перш за все слід довести до вашої уваги звернення, що надійшли до Комісії, в яких чітко ставилось питання про включення чи не включення лося європейського до Червоної книги.

1. Міністерство екології та природних ресурсів України у листі від 19.05.2017 просить розглянути питання про внесення лося європейського до Червоної книги України.

2. Організація «Форум порятунку Києва» просить внести лося європейського до Червоної книги України.

3. Директор мисливського господарства Альянс Плюс» пан Буруль у своєму листі вказує про неможливість внесення лося до ЧК, оскільки їх кількість в господарстві становить 20 особин, що перевищує норму.

4. «Мисливський та спортивний клуб «Кампа»» також вказує на неможливість внесення лося до ЧК, оскільки їх кількість в господарстві становить 36 особин, що перевищує норму.

5. Загальнопольська екологічна організація «Майстерня в інтересах усіх істот» підтримує ініціативу введення лося до Червоної книги і вказує, що взяття лося під охорону призведе до створення в Європі великої території, сприятливої для відтворення та подальшого поширення цього цінного виду.

6. Польський клуб захисників природи також підтримує усі дії щодо захисту лося в Україні.

7. Громадська спілка «Асоціація користувачів мисливських та рибальських господарств» вважає, що включення лося до ЧК є передчасним.

8. Також до Президента, Кабінету міністрів та Верховної Ради надійшла скарга на антиекологічну та антинаукову діяльність посадовців Міністерства екології та природних ресурсів України, а також вчених НАН України у питанні охорони популяцій лося європейського, зокрема щодо внесення його до Червоної книги. Скарга підписана 25 кандидатами і докторами біологічних і сільськогосподарських наук. Вона зараз знаходиться у секретаря зоологічної підкомісії і з нею можна ознайомитися.

Щодо результатів експертної оцінки, яка була здійснена членами зоологічної підкомісії. Заочне голосування у вигляді електронних листів: 10 за внесення лося до Червоної книги, 2 утрималися, 3 не відгукнулися. Очне голосування на засіданні підкомісії: 6 за внесення, 2 проти, 3 утрималося. З урахуванням письмових звернень членів підкомісії п. Черничко з Мелітополя та п. Кошелева з Одеси, які чітко висловилися за внесення виду до Червоної книги, ситуація виглядає наступним чином: 8 членів комісії за внесення, 2 проти, 3 утрималися і 1 не виказав позиції.

Чому треба заносити лося до Червоної книги? Проблема охорона лося виникла в 1990 роках, коли було дозволено використовувати нарізну зброю. В результаті з 1991 по 2000 рік популяція лося в Україні зменшилася втричі з 15 тис. до 5 тис., а к 2005 року досягла найнижчого рівня 4,5 тис. За даними науковців Інституту зоології на 2009 рік чисельність лося в Україні зменшилася приблизно в 4 рази. Саме тоді і виникло питання щодо внесення цього виду до Червоної книги. Сталося голосування і відповідно позитивне рішення Комісії. Однак представники Міністерства екології та Держкомлісгоспу запевнили, що на полювання на лося буде накладений мораторій і його буде взято під жорстку охорону. Однак цього не сталося. Офіційне полювання на лося почалося вже через рік і з кожним роком збільшувало обсяг, а охорони цього виду в державному масштабі так і не була здійснена. Внаслідок цього за офіційними даними чисельність лося на 2016 рік збільшилася лише на 40%, досягнувши рівня 6,5 тис особин. Що приблизно в 2,5-3 рази нижче від рівня, що спостерігався в Україні в 70-80-х роках, коли на лося не просто було масове полювання, а більш того на нього вівся офіційний промисел. У ті часи м'ясо лося експортували у Фінляндію.

Наукові спостереження свідчать, що за умови дієвої охорони навіть при мисливському навантаженні, мінімальному браконьєрстві і пресі з боку хижаків популяція лося щорічно збільшується на 10%. Це означає, що на 2016 рік популяція лося в Україні внаслідок обіцяної ще в 2007 році ретельної охорони і мораторію на полювання повинна була б скласти щонайменш 15,5 тис. особин, чого і близько не сталося. Розрахунки показують, що за цей час браконьєрами в Україні вбито не менш ніж 15-17 тис. лосів, а це з урахуванням міграції лосів з Білорусії означає, що на 1 офіційно добуту особину припадає не менш ніж 20 лосів, вбитих незаконно.

Оскільки все пізнається у порівнянні, то дуже корисними є дані щодо динаміки чисельності лося у географічно близьких і кліматично подібних до України європейських країнах, де так само, як і в Україні, в 90-х роках відбулося різке падіння чисельності лося. Саме тому вже наприкінці 90-х на початку 2000-х років цей вид там було взято під дієву охорону. Наприклад, в Польщі в 2003 році за вимогою мисливців було впроваджено безстроковий мораторій на полювання на лося. Тоді в Польщі нараховувалося лише близько 2 тис. лосів, в Україні їх було 4,5 тис., тобто вдвічі більше ніж в Польщі. В 2010 році в Польщі вже біля 8 тис, в Україні лише 5,5. В 2016 році в Польщі 20 тис. і можливість полювання на лося почали обговорювати, а в Україні лише 6,5 тис і полювання треба припиняти. Отже чисельність лося в Польщі за умови мораторію на полювання за 13 років виросла в 10 разів, а в Україні при полюванні лише на 40% і то на папері. Подібна ситуація вимальовується у порівнянні з Білоруссю. В 1995 році в цій країні було близько 13 тис. лосів і українська популяція на рівні 8 тис. виглядала досить пристойно. К 2015 року чисельність лося в Білорусі за офіційними джерелами досягла 30 тис., а за даними білоруських зоологів 46 тис. А це означає, що зараз в Україні чисельність лосів в 5-7 раз менша ніж в Білорусі чого ніколи раніш не було. Дуже красномовні порівняння з країнами Балтії. В Латвії сучасна чисельність лося 15 тис. В Україні в два рази менша і це при тому, що в 80-х роках вона була однаковою. В Естонії 12 тис. лосів, що також значно більше ніж в Україні, хоча раніш вона в Естонії була меншою. Якщо взяти до уваги, що території цих двох країн порівнянні з площами Житомирської та Київської областей, то можна зробити висновок, що щільність поселень лосів в цих країнах на порядок вища ніж в Україні і як не дивно це жодним чином не шкодить їхнім лісам. Україна пасе

задніх і навіть у порівнянні з Росією, де браконьєрство дуже поширене. Адже у 80-х роках чисельність лося в Україні була в 44 рази менша ніж в Росії, а зараз ми відстаємо в 120 або більше разів.

Таким чином не викликає сумніву, що чисельність лося різко впала і залишається значно нижчою за оптимальну протягом останніх 15-20 років. Ні в кого не викликає сумніву і та обставина, що причиною цього стану є нецивілізоване полювання і браконьєрство. Всім очевидно, що потрібна більш дієва охорона. В принципі це визнають усі. Розходження існує лише у тому, яким чином налагодити цю охорону. Мисливське лобі пропонує залишити все як є, тобто дати їм і надалі відстрілювати і водночас охороняти. Тут треба зазначити, що полювання на лося ведеться не просто архаїчно загородним способом, а й навіть носить кримінальний характер. Полювання триває близько 5 місяців, що є дуже виснажливим для тварин, значна частина тварин при цьому отримують поранення, полювання супроводжується відстрілом вагітних самок. Ліцензії використовуються по кілька разів, досить поширеними є підробки ліцензій. З усіх цих міркувань виходить, що на 300 офіційних ліцензій гинуть не менш ніж 1000 лосів.

Беручі усе це до уваги зоологічна підкомісія абсолютною більшістю голосів прийшла до висновку - занести лося до Червоної книги України. Слід зазначити, що включення виду до Червоної книги як охоронний засіб має декілька однозначних переваг перед тимчасовою забороною на полювання, яка пропонувалася Міністром екології і була відхилена Міністром АПК.

Перше, це більш серйозні міри покарання, в тому числі кримінальна відповідність. Зараз для цього потрібно, щоб браконьєр вбив одразу трьох лосів. Друге, заборона на полювання в випадку занесення до Червоної книги не може бути припиненим просто наказом міністра. Для відновлення полювання буде необхідно виведення лося з Червоної книги, для чого потрібне наукове обґрунтування, яке може надати лише Національна комісія. Третє, суспільний резонанс від убивства червонокнижного звіра значно більший ніж просто звіра, на якого заборонено полювання. Четверте, в місцях скупчення лося можливе створення заказників. П'яте, неможливість комерційного використання цього ресурсу, тобто в ресторанах не зможуть подавати страви з так би мовити української лосятини під виглядом лосів застрелених в Білорусі. І шосте, мабуть найголовніше, внесення до Червоної книги позбавить чиновників Держкомлісгоспу можливості розпоряджатися цим ресурсом. Адже найбільшу шкоду нашим природним ресурсам завдають не браконьєри, а злочинні директиви наших можновладців. Яскравий приклад - офіційно освячене знищення азовського стада осетрових, зубрів та ведмедів

Ще одне невеличке зауваження стосується ефективності внесення мисливських видів до Червоної книги. В деяких випадках для того щоб скомпрометувати Червону книгу наводять приклади масового знищення зубрів та бурих ведмедів, що сталося в 90 роках. Нагадую винищення зубрів відбулося завдяки злочинному Положенню від 19.12.1991 року, яке декларувалося як покращення селекції зубрів і було підписано тодішніми Міністром екології та головою Держкомлісгоспу. Це дозволило вести відстріл зубрів за винагороду, розмір якої коливався від 1300 до 3600 євро в залежності від трофейної якості звіра. Положення діяло навіть після занесення зубра до другого видання Червоної книги в 1994 році. По офіційним даним під соусом покращення популяцій було відстріляно біля 1000 зубра і його чисельність в Україні впала з 720 до 180 голів. Після припинення селекційного

відстрілу в 2007 році і жорсткого контролю за ситуацією з боку Національної комісії відбулося зростання поголів'я. Зараз число зубрів в Україні коливається в межах 250-270 голів. Така сама ситуація була і з бурим ведмедем. Офіційне мисливство за значну винагороду і відмова від його внесення до Червоної книги призвели до скорочення цього виду в Карпатах до критичного рівня. Після того, як ведмедя в 2003 році було включено до Червоної книги, чисельність стабілізувалася і його існуванню зараз ніщо не загрожує.

Перед голосуванням треба визначитися з категорією, за якою лось європейський буде внесено до Червоної книги. Виходячи з міжнародних критеріїв, що застосовуються в червоному списку МСОП пропонується внесення цього виду до червоної книги України за категорією «вразливий». Адже лось скоротив чисельність навіть за офіційними джерелами щонайменш на 50%. Процес падіння чисельності триває протягом останніх трьох поколінь, тобто 25-30 років і при цьому дії, що призвели до падіння чисельності й досі не призупинені.

Таким чином, підводячи підсумок, дозвольте мені від зоологічної підкомісії запропонувати провести голосування щодо внесення лося європейського до Червоної книги України за категорією «вразливий».

Дякую за увагу

Витяг з протоколу № 3

засідання Секції з питань охорони тваринного світу
Національної комісії з питань Червоної книги України

від 28 вересня 2017 р.

ПРИСУТНІ: члени Національної комісії з питань Червоної книги України: голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Акімов І. А.; члени Секції з питань охорони тваринного світу: д. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Аністратенко В. В.; д. б. н., директор Інституту гідробіології НАН України Афанасьєв С. О.; начальник відділу охорони тваринного світу Департаменту охорони природних ресурсів Мінприроди України Домашлінець В. Г.; к. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Костюшин В. А.; д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Корнеєв В. О.; д. б. н., проф., зав. кафедри Навчально-наукового центру «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка Лукашов Д. В.; д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Межжерін С. В.; к. б. н., с. н. с. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Некрасова О. Д.; акад. НАН України, директор Інституту еволюційної екології НАН України Радченко В. Г.; секретар Секції з питань охорони тваринного світу, к. б. н., н. с. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Козиненко І. І. Запрошені: к. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Гаврись Г. Г.

Головуючий: голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Акімов І. А.

Секретар: к. б. н., н. с. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Козиненко І. І.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

I. Розгляд клопотань щодо збереження лося європейського.

1. Запит Міністерства екології та природних ресурсів України (Мінприроди) від 19.05.2017 № 5/41-15/3996-17 щодо заходів збереження лося.

2. Запит громадської компанії «Форум порятунку Києва» від 20.06.2017 № 27/1509 з питання щодо внесення лося європейського до Червоної книги України.

I. СЛУХАЛИ:

1. Доповідь члена Національної комісії з питань Червоної книги України, члена Секції з питань охорони тваринного світу, д. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Межжеріна С. В. стосовно клопотань Міністерства екології та природних ресурсів України (Мінприроди) від 19.05.2017

№ 5/41-15/3996-17 та громадської компанії «Форум порятунку Києва» від 20.06.2017 № 27/1509 щодо внесення лося європейського до Червоної книги України.

Ще у 2007 р. Національна комісія з питань Червоної книги України рекомендувала внести лосі європейського до Червоної книги України. Причина – 3–4 кратне падіння чисельності, порівняно з 1970 – 1980 рр. На 2009 р. чисельність лося в Україні скоротилась до 4600 – 4700 ос. Можна провести порівняння зі станом проблеми у сусідніх країнах. Так на всьому пострадянському просторі у 1990-х роках спостерігається різке падіння чисельності через легалізацію нарізної мисливської зброї та браконьєрства. Після прийняття ряду заходів в сусідніх країнах починаючи з 2000 р. відбулось значне покращення. У Польщі, після введення безстрокового мораторію, за 15 років чисельність лося збільшилась з 1 тис. ос. до 7 тис. На цей рік чисельність вже досягла 20 тис. (тобто зросла у 20 разів!). У Білорусі сучасна чисельність лося становить 30,1 тис. (зоологи нараховують 46 тис.). В Латвії – 15 тис. В Україні найгірший стан проблеми. Можна навести ще такі дані. За радянських часів в Україні, порівняно з РРФСР, лося було менше у 40 разів. На теперішній час, по різних оцінках, менше від 128 до 141 разів. У Білорусі лося було більше, ніж в Україні в 1,8. На наш час – у 5 разів. Кількість лося в Латвії та Україні співпадала. Тепер в Латвії лося більше ніж в Україні у 2,5 рази.

Висновки:

1. Чисельність лося в Україні менше оптимальної і залишається такою вже 15 років.

2. Причиною такого стану є неадекватна охорона та браконьєрство.

3. При введенні мораторію на полювання та жорстких охоронних заходах чисельність лося за 10 років зросте до 12 тис. ос. А якщо врахувати міграцію тварин з Росії та Білорусі – значно більше.

Все це дає Національній комісії з питань Червоної книги України підставу для включення лося європейського до Червоної книги України за категорією «вразливий».

В обговоренні брали участь: члени Національної комісії з питань Червоної книги України: голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Акімов І. А.; члени Секції з питань охорони тваринного світу: д. б. н., директор Інституту гідробіології НАН України Афанасьєв С. О.; начальник відділу охорони тваринного світу Департаменту охорони природних ресурсів Мінприроди України Домашлінець В. Г.; к. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Костюшин В. А.; д. б. н., проф., зав. кафедри Навчально-наукового центру «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка Лукашов Д. В.; д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Межжерін С. В.; акад. НАН України, директор Інституту еволюційної екології НАН України Радченко В. Г. Запрошені: к. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Гаврись Г. Г.

- Це непросте питання і нам потрібно зробити виважені кроки. Це національне надбання і потрібно щоб цей ресурс зберігався та зростав. (Чл.-кор. НАН України Акімов І. А.)

- Зараз підготовлене Подання про мораторій полювання на лося тривалістю на 7 років. (Акад. НАН України Радченко В. Г.).

- Які виконавчі структури в державі слідкують за виконанням вимог Червоної книги та кількістю тварин, занесених до ЧК? (Чл.-кор. НАН України Акімов І. А.)

- Державна екологічна інспекція. (Начальник відділу охорони тваринного світу Департаменту охорони природних ресурсів Мінприроди України Домашлінець В. Г.).

- Тим самим ми відсторонюємось від вирішення проблеми збереження цього ресурсу. Єдині, хто охороняє таких тварин як лось, звісно для себе, для прибутку, це мисливські господарства. Вони не зацікавлені вибити одразу усіх лосів. І тільки вони підгодовують тварин. (Чл.-кор. НАН України Акімов І. А.).

- Це зараз такий штраф. За вбивство червонокнижної тварини він значно зросте і це вже буде кримінальна відповідальність. (д.б.н., директор Інституту гідробіології НАН України Афанасьєв С. О.).

- Хто буде охороняти та яким чином виходять за межі компетенції нашої комісії. (д.б.н., проф., зав. кафедри Навчально-наукового центру «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка Лукашов Д. В.).

- Підгодовувати мисливських тварин не коректно. Так вважають в розвинутих країнах. Бо в такий спосіб мисливське господарство приманює тварин. (д.б.н. Межжерін С. В.).

- В даному випадку вводити, а через деякий час, як його чисельність зросте, виводити лося з Червоної книги недоцільно. (чл.-кор. НАН України Акімов І. А.).

- Це нормально. Не бачу суперечностей. (Д. б. н., Межжерін С. В.).

- У 2008 р. співробітники мого відділу вивчали стан популяції лося в Україні. З цього приводу є звіт і публікація. Після війни цього виду в Україні майже не було. У 70-ті рр. чисельність значно зростає. Вид розселився майже до Криму. На нього відкрили промислове полювання. З 90-х рр. чисельність різко скорочується. Після проведення досліджень ми рекомендували ввести мораторій на полювання лося на два роки. Потім, без попередження людей, що працювали над цим питанням, полювання знову відкрили. Але не можна розглядати такі дані, що наведені у Запиті громадської компанії «Форум порятунку Києва». Де кількість лося зазначена на рівні 2 тис. ос. Після 2009 р. дослідження не проводились. Але ми увесь час отримуємо дані щодо чисельності лося. Особливо це стосується Смаголя В. М. який являється Головою наукової групи мисливських ресурсів України. Зараз чисельність лося за офіційними становить 6200 ос. Не врахована кількість тварин по заповідній території яка може сягнути 100 ос. Може їх ще більше. Це потребує досліджень. Якщо такі дослідження будуть профінансовані, ми їх готові виконати. Моя думка, що недоцільно вносити лося в Червону книгу спираючись на думку однієї людини. Ще хочу продемонструвати колективний лист вчених на захист мисливської галузі України. (К. б. н., Гаврись Г. Г.).

- Зачитайте нам прізвища цих вчених. (Акад. НАН України, Радченко В. Г.).

Гаврись Г. Г. зачитує прізвища.

1. Лисенко В. І., д. б. н., проф., директор Інституту екології та соціальних технологій Університету «Україна», экс-член Національної комісії з питань Червоної книги України.

2. Волох А. М., д. б. н., проф., Заслужений діяч науки та техніки України, член Німецького товариства дослідників диких тварин та мисливства, співавтор Червоної книги України (1994, 2009).
3. Стадник А. П., д. с.-х. н., проф., лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академік Лісівничої академії наук України, завідувач кафедри лісівництва, ботаніки і фізіології рослин Білоцерківського національного аграрного університету. Член Громадської ради при Державному агентстві лісових ресурсів України.
4. Кошелєв О. І., д. б. н., проф., відмінник освіти України, зав. кафедри екології та зоології Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького.
5. Лавров В. В., д. с.-х. н., проф., експерт Наукової ради МОН України за фаховим напрямом «Охорона навколишнього середовища», зав. кафедри загальної екології Білоцерківського НАУ.
6. Наконечний І. В., д. б. н., проф., експерт ФАО/ВОЗ, зав. кафедри екології Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського.
7. Гузій А. І., д. с.-х. н., проф., зав. кафедри експлуатації лісових ресурсів Житомирського національного агроекологічного університету.
8. Лобков В. О., д. б. н., зав. кафедри гідробіології та загальної екології Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова.
9. Новицький В. П., к. с.-х. н., експерт з наукового аналізу Всеукраїнського видавництва «Полювання та риболовля», член Громадської ради при Державному агентстві лісових ресурсів України.
10. Каплінський В. В., к. вет. н., заступник директора з наукової роботи Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН.
11. Міняйло А. А., к. с.-х. н., доцент кафедри екології агросфери та екологічного контролю НУБіП України.
12. Проців О. Р., к. н. з державного управління, фахівець з мисливського господарства Міжнародної програми ФЛЕГ II, журналіст, письменник, м. Івано-Франківськ.
13. Шейгас І. М., к. с.-х. н., зав. сектору мисливствознавства ДП «Степовий ім. В.М. Виноградова філіал УкрНДІЛГА», автор дисертації (1990) «Повышение устойчивости лесных насаждений Украинского Полесья в условиях регуляции плотности населения лося».
14. Сотніченко Ю. М., к. с.-х. н., заступник завідувача відділу тваринництва та виробництва екологічно безпечної продукції Черкаської дослідної станції біоресурсів НААН.
15. Грищенко С. М., к. с.-х. н., заступник декана факультету тваринництва та водних біоресурсів НУБіП України.
16. Роженко М. В., к. б. н.
17. Гавриш О. М., к. с.-х. н., зав. відділу біорізноманіття та екології Черкаської дослідної станції біоресурсів НААН.
18. Маціборук П. В., к. с.-х. н., мисливствознавець, ГО «Західне полісся – заболочений край».

19. Власюк В. П., к. с.-х. н., доцент кафедри експлуатації лісових ресурсів Житомирського національного агроекологічного університету.
20. Усенко В. О., н. с., вчений секретар Черкаської дослідної станції біоресурсів НААН.
21. Білоус В. М., к. с.-х. н., старший викладач кафедри біології лісу та мисливствознавства НУБіП України.
22. Мазанько М. О., к. с.-х. н., заступник директора Інституту свинарства і АПВ НААН з наукової роботи.
23. Грунтковський М. С., к. с.-х. н., старший викладач кафедри технологій у птахівництві, свинарстві та вівчарстві НУБіП України.
24. Мороз В. В., к. с.-х. н., зав. лабораторії екології Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН.
25. Маєвський К. В., к. с.-х. н., доцент кафедри дендрології та лісової селекції НУБіП України.

- Достатньо однієї фрази про недоцільність охорони лося все стає зрозумілим. Як можна вважати охорону недоцільною? (акад. НАН України, Радченко В. Г.).

- Конкретне питання. Порівняйте чисельність лося на теперішній час з 1991 р. Наскільки як ці дані можна порівняти? (Межжерін С. В.).

- Я спеціально не готувався. (Гаврись Г. Г.).

- А я готувався і можу відповісти. (Межжерін С. В.).

- А коли ви в останнє проводили дослідження? (Акімов І. А.).

- Відповідаю. У 1991 р. за даними 2-ТП-(мисливство) 15000 лосів. Зараз за даними 2-ТП-(мисливство) 6200 ос. Далі. Завжди були заповідні території. Вони і раніше не входили до переліку 2-ТП-(мисливство). Так що ця цифра, яку ви приводите додатково, завжди існувала. (Межжерін С. В.).

- Тільки що повідомили, що Борис Євгенович Патон завізував лист про мораторій на сім років. А Борис Євгенович очолює нашу комісію. (Радченко В. Г.).

- Я якраз хотів нагадати про цей мораторій. Сім років достатній термін. На мою думку ми не можемо йти на поводу у неспеціалістів. (Акімов І. А.).

- Ще у 2005 році я піднімав питання про внесення лося до ЧК. Тоді було сказано, що мисливці ніколи це не дадуть зробити. Питання в тому хто буде вирішувати внесення лося до ЧК – ми, вчені, чи мисливці? (Межжерін С. В.).

- Внесення лося до ЧК мало б сенс, якби не було браконьєрства. Якщо проаналізувати стан червонокнижних видів (ведмідь, рись, зубр) то зрозуміємо, що внесення їх до ЧК позитивно не позначилось. По зубру. З 600 ос. Залишилось тільки 200. Збереглись завдяки зусиллям господарів мисливського господарства. Якщо ми вносимо вид до ЧК, господарствам не вигідно, щоб тварини перебували на їх територіях. Тепер ці господарства зацікавлені у прибутках. Тому їм вигідно зберігати ресурс. Тому внесення до ЧК для такого виду як лось, з моєї точки зору, нічого не дає. Мисливці пропонували зібрати та вирішити цю проблему разом. На мій погляд треба шукати компроміс. Можна виходити з чисельності лося по кожному господарству. Там де чисельність тварин вища за оптимальну можна давати дозвіл на відстріл. Цим ми про стимулюємо господарства до охорони лосів. Після прийняття мораторію на 7 років домовитись з мисливцями вже буде неможливо. (Костюшин В. А.).

- Все, що ми прослухали, мене не вдовольняє. Причому тут працюють чи не працюють закони. Є закон України про Червону книгу. Давайте спиратись на те, що закон має працювати. Виконується він чи ні – це не наша компетенція. Мені більш імпонують аргументи Сергія Віталійовича. Мені ці аргументи близькі та зрозумілі ще тому, що схожа ситуація відбувалась при внесенні до ЧК осетрових риб. (Лукашов Д. В.).

- Мінприроди надіслала офіційне звернення до НАН України в якому запропоновані 7 років мораторію. Цей лист уже підписано головою Національної комісії з питань Червоної книги України. Вважаю, що на цей момент обговорювати питання включення лося до ЧК некоректно. (Радченко В. Г.).

- Я теж завізував цей лист, як голова Секції. Це один з варіантів вирішення проблеми. (Акімов І. А.).

- Я не бачу вбачаю протиріччя між цим листом і нашим рішенням. Тому що наше рішення колегіальне, а як рішення вчених має бути аргументованим. Лист – це адміністративним механізм, він не підкріплюється науковим обґрунтуванням. Ми не певні, чи спрацює цей механізм. Ця ініціатива може бути підтримана на рівні Кабміну, а може й ні. Наша рекомендація не є автоматичним внесенням виду до ЧК. Тобто це незалежний процес, що ми розпочинаємо. На мою думку, як Комісія, ми маємо працювати у цьому напрямку, а не розглядати політичні чи адміністративні шляхи. У першу чергу маємо оперувати науковими фактами: «проти», «за». Поки що я бачу факти, які свідчать про катастрофічне падіння чисельності лося, порівняно з 1991 р. Існують критерії, за якими види вносять до ЧК. Ми не можемо зробити так, що для цього виду треба їх якось трохи виправити. Ми можемо тільки сперечатися за яким саме критерієм вид вносити до ЧК. (Лукашов Д. В.).

- У мене питання. Чому питання внесення лося до ЧК постало саме зараз, коли його чисельність трохи зросла, з 4600 ос. у 2009 до 6200 ос. Як ці факти узгоджуються з логікою внесення виду до ЧК? (Костюшин В. А.).

- Відповідаю. Ми розпочали цей процес не зараз. Все почалось ще у 2004 р. Чисельність зростає, зменшується але вона все одно нижча, ніж раніше. Чисельність зросла на проценти, а скоротилась в рази. (Лукашов Д. В.).

- По-перше, ми маємо справу з наказом про заборону полювання на лося, в якому спочатку йшлося про 25 років мораторію, потім 3 роки, в останній редакції – 7 років. Разом з тим, Мін'юст не здійснює державну реєстрацію цього наказу, вимагаючи, головним чином, погодження наказу з Мінагрополітики та Держлісагенством, які такої згоди не дають. По-друге, оскільки я є представником міністерства, то маю враховувати позицію міністра. По-третє, до Червоної книги України вид вноситься наказом Мінприроди на підставі рішення Нацкомісії. Цей наказ має зареєструвати Мін'юст, який, разом з тим, може знову вимагати погодження з Мінагрополітики та Держлісагенством. Це інформація для роздумів. Хоча моя точка зору з урахуванням позиції міністра та заступника міністра, підтримати занесення лося до ЧК. (Домашлінець В. Г.).

- Ми обговорили це питання. Чи бажає хто-небудь ще виступити? Я вас прошу підтримати думку про мораторій, тобто наказ, який я підписав та який завізував Борис Євгенович. Тобто підтримати мораторій на 7 років. Хто за, прошу голосувати. (Акімов І. А.).

- Вибачте. Це не наша компетенція. На Комісії по Червоній книзі ми маємо вирішити рекомендуємо чи ні вид до внесення до ЧК. (Межжерін С. В.).

Це слушна думка. Голосуємо. (Акімов І. А.).

Голосування

- Хто за те, щоб на даному етапі утриматись від внесення лося європейського до Червоної книги України?

Двоє членів Секції підтримали.

- Хто за те, щоб внести лося європейського до Червоної книги України?

Шість членів Секції підтримали.

- Хто утримався?

Троє членів Секції.

З 15-ти членів Секції з питань охорони тваринного світу Національної комісії з питань Червоної книги України в засіданні прийняли участь 11. За внесення лося європейського до Червоної книги України за категорією «вразливий» проголосувало – 6 членів Секції з питань охорони тваринного світу; проти – 2 члени Секції; утримались – 3 члени Секції.

- До Секції з питань охорони тваринного світу надійшов лист від члена Секції к. б. н., с. н. с. Державної установи "Інститут морської біології НАН України" Кошелева О. В. (Лист зачитує секретар Секції Козиненко І. І.).

«Підтримую пропозицію Межжеріна С. В., щодо включення лося європейського до Червоної книги України за категорією "вразливий", принаймні до наступного видання Червоної Книги України.»

УХВАЛИЛИ

Секція з питань охорони тваринного світу Національної комісії з питань Червоної книги України у своїй більшості вважає за доцільне внесення лося європейського до Червоної книги України за категорією «вразливий».

Протокол вела
секретар Секції,
к.б.н., н.с. Інституту зоології
ім. І.І. Шмальгаузена

І. І. Козиненко

ПРОТОКОЛ

Наради щодо збереження лося європейського
від 25 жовтня 2017 р.

ПРИСУТНІ: члени Національної комісії з питань Червоної книги України: голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Акімов І. А.; заст. директора Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, відповідальний секретар Комісії Харченко В. О.; члени Секції з питань охорони тваринного світу: д. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Аністратенко В. В.; к. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Костюшин В. А.; к. б. н., с. н. с. Національного науково-природничого музею НАН України Манило Л. Г.; д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Межжерін С. В.; секретар Секції з питань охорони тваринного світу, к. б. н., н. с. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Козиненко І. І. Запрошені: головний мисливствознавець Львівського ОУЛМГ Бурмас В. Р.; д. б. н., проф. кафедри екології та охорони навколишнього середовища ТДАТУ Волох А. М., к. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Гаврись Г. Г.; к. с.-г. н., доцент кафедри лісництва НЛТУ України Делеган І. В.; д. б. н., проф., директор Інституту екології та соціальних технологій Університету «Україна» Лисенко В. І.; д. с.-г. н., проф. кафедри лісівництва Національного лісотехнічного університету України Хоєцький П. Б.; начальник управління мисливського господарства та полювання Держлісагенства Шеремет І. М.

Головуючий: голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Акімов І. А.

Секретар: к. б. н., н. с. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Козиненко І. І.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

І. Обговорення питань щодо збереження лося європейського.

В обговоренні брали участь:

члени Національної комісії з питань Червоної книги України: голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Акімов І. А.; заст. директора Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, відповідальний секретар Комісії Харченко В. О.; члени Секції з питань охорони тваринного світу: д. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Аністратенко В. В.; к. б. н., с. н. с. Національного науково-природничого музею НАН України Манило Л. Г.; д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Межжерін С. В.; головний мисливствознавець Львівського ОУЛМГ Бурмас В. Р.; д. б. н., проф. кафедри екології та охорони навколишнього середовища ТДАТУ Волох А. М.; к. с.-г. н., доцент кафедри лісництва НЛТУ України Делеган І. В.; д. б. н., проф., директор Інституту екології та соціальних технологій Університету «Україна» Лисенко В. І.; д. с.-г. н., проф. кафедри лісівництва Національного лісотехнічного університету України Хоєцький П. Б.;

начальник управління мисливського господарства та полювання Держлісагенства Шеремет І. М.

1. Акімов І. А., голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Суспільство збурене вирішенням питання збереження лося. Наше завдання дійти згоди та виробити пріоритетне рішення. Пропоную заслухати думку експерта.

2. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Проводить порівняння зі станом проблеми у сусідніх країнах. Чисельність лося в Україні менше оптимальної і залишається такою вже 15 років. Причиною такого стану є неадекватна охорона та браконьєрство. При введенні мораторію на полювання та жорстких охоронних заходах чисельність лося за 10 років зросте до 12 тис. ос. А якщо врахувати міграцію тварин з Росії та Білорусі – значно більше.

Боротьба з браконьєрством не є в компетенції Національної комісії з питань Червоної книги України. Наше завдання надати обґрунтування ля внесення виду до Червоної книги України за формальними ознаками які прописані в законі. На ці критерії ми й маємо спиратись. А саме:

Уразливий – Vulnerable (VU)

1. Таксон вважається «уразливим», коли на основі спостережень, оцінок, висновків або припущень встановлено, що чисельність популяції скоротилася не менше ніж на 50% за останні 3 покоління. При цьому причини такого скорочення уже пояснені ТА припинені Та мають зворотний характер.

2. На основі спостережень, оцінок, висновків або припущень встановлено, що чисельність популяції скоротилася не менш ніж на 30% за останні 10 років або 3 покоління (в залежності від того, що довше). При цьому скорочення та його причини ще не можуть бути припинені АБО непояснені АБО МА.ть незворотний характер.

Все це дає Національній комісії з питань Червоної книги України підставу для включення лося європейського до Червоної книги України за категорією «уразливий».

3. Волох А. М., д. б. н., проф. кафедри екології та охорони навколишнього середовища ТДАТ України.

- Чи вирішить внесення лося до Червоної книги проблему збереження виду?

4. Бурмас В. Р., головний мисливствознавець Львівського ОУЛМГ.

- Яка на Вашу думка причина зменшення чисельності лося?

5. Лисенко В. І., д. б. н., проф., директор Інституту екології та соціальних технологій Університету «Україна».

- Внесення лося до Червоної книги його не спасе

6. Аністратенко В. В., д. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Коли отримано останні дані по чисельності виду?

7. Шеремет І. М., начальник управління мисливського господарства та полювання Держлісагенства.

- Треба враховувати дані не тільки 2-ТП-(мисливство), а й чисельність у зоні ЧАЕС.

8. Бурмас В. Р., головний мисливствознавець Львівського ОУЛМГ.

- Заборона ніколи нічого не давала. Великі втрати від браконьєрства. Де заборона мисливцям, завжди з'являються браконьєри. Чисельність лося різко зменшилась після дозволу у 1994 р. продавати військову зброю в магазинах. До того ж довгі сніжні та морозні зими 1996 та 1997 років. Це вплинуло на чисельність лося.

9. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Ви ж погоджуєтесь з тим, що за ці роки чисельність лося по Львівській області зменшилась у 5 разів!

10. Волох А. М., д. б. н., проф. кафедри екології та охорони навколишнього середовища ТДАТ України.

- В Україні треба створювати мисливські заказники. Збільшувати покарання за браконьєрство. Треба посилення законодавства, а не занесення до Червоної книги. Також треба вивчати чисельність лося. Розробити програму дослідження та охорони лося. Червона книга не врятує.

11. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Так, все це дуже потрібне. Але це не є в компетенції Національної комісії з питань Червоної книги України.

12. Лисенко В. І., д. б. н., проф., директор Інституту екології та соціальних технологій Університету «Україна».

- Внесли осетрових до Червоної книги – вони зникли. Хто буде розводити, якщо не можна ловити?

13. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Коли вид під загрозою зникнення, його треба заносити до Червоної книги.

14. Аністратенко В. В., д. б. н., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- У компетенції Національної комісії небагато інструментів. Ми можемо рекомендувати чи не рекомендувати вид заносити до Червоної книги. Наразі є два шляхи.

1. Занесення лося європейського до Червоної книги. Аргументацію такого шляху достатня і добре обґрунтована. Але таким шляхом треба зберегти на крайній випадок, якщо всі інші не спрацюють.

2. Альтернатива – ведення мораторію на полювання на обмежений строк.

15. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Ні один мораторій, а ні на 3 роки, чи 7 років, не був затверджений.

16. Акімов І. А., голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Мораторій має перевагу в тому, що це більш регульована програма. Наприклад, його можна зняти для деяких мисливських господарств.

17. Делеган І. В., к. с.-г. н., доцент кафедри лісництва НЛТУ України.

- У разі занесення лося до Червоної книги, хто буде відшкодовувати збитки лісництва?

18. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Це питання треба задавати Мінприроди.

19. Шеремет І. М., начальник управління мисливського господарства та полювання Держлісагенства.

- Ми згодні на заборону на певний час. Але спочатку треба вивчити ситуацію.

20. Хоєцький П. Б., д. с.-г. н., проф. кафедри лісівництва Національного лісотехнічного університету України.

- У мене питання по чисельності. Також ми не знаємо структуру популяції лося. Треба спочатку вивчити ці питання. Ведмедя внесли до Червоної книги. Браконьєри залишились. Може вивчемо популяцію лося, а потім будемо приймати рішення?

21. Межжерін С. В., д. б. н., проф., зав. відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- Перевага мораторію шляхом внесення до Червоної книги полягає у більш суворих наслідках для браконьєрів. Також його не можна припинити, як вже було, візою міністра. Обов'язкове рішення Національної комісії.

22. Акімов І. А., голова Секції з питань охорони тваринного світу, чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

- С. В. Межжерін, як експерт, запропонував більш стримане рішення. Спочатку вводимо мораторій. Якщо мораторій буде визнано недостатньою запобіжною мірою, тоді рекомендувати занесення лося до Червоної книги.

Мораторій може бути диференційованим у часі, а також по різних мисливських господарствах. Це питання потребує вивчення, щоб бути достатньо обґрунтованим. Наша експертна порада – залучити мисливські господарства до обліку лося. Також для вирішення цього питання залучити науковців.

УХВАЛИЛИ

Учасники наради, у своїй більшості, вважають передчасним внесення лося європейського до Червоної книги України. Введення мораторію строком на 7 років визнано більш доцільним

Разом із тим, для більш чіткого, науково-обґрунтованого вирішення проблеми, в тому числі розробки заходів по підвищенню та стабілізації чисельності лося європейського, вважати за необхідне проведення моніторингу сучасного стану популяцій цього виду в Україні та існуючих для нього загроз, на що потрібне виділення цільового фінансування від Мінприроди.

Протокол вела
секретар Секції,
к.б.н., н.с. Інституту зоології
ім. І.І. Шмальгаузена

І. І. Козиненко

Не маю можливості безпосередньо прийняти участь у засіданні Національної комісії з питань Червоної книги, але маю намір поділитися своїм баченням справи, щодо збереження лося європейського.

1. Схожа ситуація, на мій погляд, склалася колись з таким важливим мисливським видом дичини, як сірою гускою. З багатьох причин, серед яких полювання не займало головного місця, чисельність місцевих популяцій на початок 20-го століття катастрофічно впала. Ніяких думок стосовно включення цього виду до Червоної книги не виникало, заборони полювання не існувало, чисельність залишилась критично низькою. До справи підключилися декілька мисливських розплідників, які будуть штучно відтворювати популяцію, бо природні умови розмноження виду суттєво змінилися. І це важливо з тої точки зору, що існують зацікавлені господарства у відтворенні популяції гуски. Якщо би гуску внесли до Червоної книги, зацікавлених підприємств би не знайшлося, а охорона залишилась на старому рівні.
2. Майже теж саме ми бачимо з лосем європейським. Вид займає край свого основного ареалу, де чисельність любого подібного виду має свої флуктуації. Дійсно, впливової охорони цього виду не існує. Заборона, або регламентація полювання не були ефективними. Тому маємо на сьогодні дійсно падіння чисельності. Але якщо відвернути мисливські господарства від цього перспективного виду, то лише статус Червоної книги ніколи не додасть позитивного результату.
3. Тому я впевнений, що необхідно впровадити реальну тимчасову заборону полювання на лося, але, разом з тим, як зоолог, я розумію, що без грамотно організованого моніторингу популяції (статеві-віковий склад популяції, відсоток статевозрілих самок, виживання молодняка, стан необхідних кормових та інших умов мешкання, а також обов'язкове отримання даних стосовно реальної чисельності дорослих тварин, та приплоду що рік) ми в подальшому будемо далекі від цивілізованих країн, де такі питання вирішують професійно.

6 листопада 2017 р.

Член Національної комісії з питань
Червоної книги, доктор біологічних наук,
ст. наук. співробітник Інституту зоології
ім. І.І.Шмальгаузена

Й.І.Черничко